

MAIN CHARACTERISTICS OF THE LEXICAL-SEMANTIC FIELD “COGNITIVE ACTIVITY”

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «МИСЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ»

Bohdana Lutak¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-672-0-24>

Феномен репрезентації людського інтелекту в лексиці завжди привертав значну увагу науковців, що підтверджується численними дослідженнями, присвяченими мовним одиницям на позначення інтелектуальних здібностей. У межах одних праць дослідники зосереджуються на виявленні лінгвокультурного потенціалу понять «розумний» і «дурний», тоді як в інших аналізуються уявлення людини про ці категорії та способи їх мовної реалізації. Отже, інтелект належить до найбільш досліджуваних феноменів, однак наукові дискусії навколо нього залишаються актуальними.

Згідно з академічним тлумачним словником української мови, інтелект визначається як здатність людини мислити й пізнавати. Відповідно, рівень розвитку мисленнєвої діяльності, що зумовлює розумові здібності індивіда, виступає ключовим компонентом інтелекту, який реалізується у здатності до логічного мислення та пізнання [3, с. 368].

За визначенням В. А. Маслової, мисленнєва діяльність є процесом сприйняття інформації, формування висновків і їх інтерпретації шляхом аналогії, оцінювання та когнітивної онтологізації. Когнітивний підхід до аналізу інформації передбачає її перевірку на основі наукових джерел, узгодження та встановлення сутності семантичного змісту. При цьому важливо враховувати, що в мові не існує семантично ізольованих одиниць: значення кожного слова перебуває у складній системі зв'язків з іншими словами [4, с. 288].

Когнітивні дослідження мовних явищ сприяють визначенню мовних структур, що функціонують у свідомості людини, а також способів пізнання й концептуалізації світу. Формування когнітивної науки як самостійної галузі досліджень датується 1956 роком і пов'язане з інтеграцією різних наукових дисциплін. З одного боку, її становлення зумовлене критикою біхевіоризму, а з іншого - значними досягненнями в

---

¹ Uzhhorod National University, Ukraine

галузі математики. У межах цієї науки досліджуються такі категорії, як пам'ять, розуміння, класифікація, навчання та обробка інформації. Крім того, розвиток штучного інтелекту й комп'ютерних технологій активізував вивчення процесів отримання, обробки та збереження інформації в когнітивній лінгвістиці.

Таким чином, лексичне наповнення лексико-семантичного поля «мисленнєва діяльність» становлять одиниці, що репрезентують когнітивну діяльність, тобто процес пізнання об'єкта за допомогою мислення з метою отримання, структурування та передачі знань, а також характеристики умов і особливостей цього процесу. Водночас ці одиниці відображають основні етапи не лише розумової, а й наукової діяльності людини: підхід до дослідження, здобуття знань, їх систематизацію, перевірку, формулювання висновків і передачу результатів [1, с. 261].

Предметом даного дослідження є аналіз лексико-семантичної групи англійських дієслів, що входять до поля «мисленнєва діяльність» і позначають процеси, пов'язані з інформацією та знанням, зокрема дієслова пізнання, мислення, судження, пам'яті тощо. У сучасному мовознавстві ця група дієслів визначається різними термінами, зокрема: «ментальні дієслова», «дієслова інтелектуальної діяльності», «інформаційні», «епістемічні», «метарепрезентативні» та «когнітивні дієслова».

Поняття ментальних дієслів у лінгвістиці інтерпретується неоднозначно: одні дослідники розглядають їх як дієслова мислення, інші – як мовні одиниці, що відображають ширше явище ментальності. Зокрема, до ментальних, або «психічних» дієслів (*psych verbs*), зараховують перцептивні, когнітивні та емотивні дієслова. До цієї групи також відносять дієслова, що виражають віру, страх, оцінку, схвалення, звинувачення, вибачення, повагу, намір, переконання тощо. Водночас ментальні слова трактуються як окрема семантична категорія, яка охоплює широкий спектр дій і станів людини, включаючи когнітивні, емотивні та перцептивні одиниці, а також лексеми, пов'язані зі сприйняттям комунікації (наприклад, *read, hear*) [2, с. 10].

Термін «розумова» або «інтелектуальна діяльність» не завжди є цілком коректним, оскільки акцентує увагу на процесуальності дії, тоді як частина когнітивних дієслів має стативний характер. Попри це, у науковій практиці він часто функціонує як синонім до терміна «когнітивний». Інформаційні дієслова характеризуються тим, що їхнє значення обов'язково включає процеси обробки інформації у психіці людини або тварини. До відповідного тематичного комплексу належать дієслова, які позначають сенсорне або інтелектуальне сприйняття інформації.

Термін «метарепрезентативні дієслова» акцентує на номінативній природі цих лексем і має виразне міждисциплінарне (екстралінгвістичне) забарвлення, що зумовлює його використання також у філософії та психології. У межах цього дослідження використовується термін «когнітивні дієслова», який є усталеним у сучасній лінгвістиці та не викликає термінологічних суперечностей [5, с. 716].

Дослідження когнітивних дієслів має тривалу історію та здійснюється в різних напрямках. Ще на ранніх етапах розвитку теорії лексико-семантичних полів поле інтелекту використовувалося як матеріал для її обґрунтування. У подальших дослідженнях увага зосереджувалася на структурно-семантичних характеристиках, сполучуваності, синонімічних зв'язках, а також парадигматичних і синтагматичних особливостях дієслів мисленнєвої діяльності. Окремий напрям становлять дослідження функціонування когнітивних дієслів у різних стилях і регістрах мовлення, зокрема у художньому та науковому дискурсі, а також у спеціалізованих галузях наукової мови.

У сучасній лінгвістиці активно вивчаються семантичні особливості когнітивних дієслів, їхня структура та функціонування, зокрема у зіставному аспекті. Значна увага приділяється аналізу дієслів, що позначають судження, оцінку та когнітивне сприйняття (наприклад, *to think, to consider, to suppose, to perceive* тощо) [1, с. 263].

У західній науковій традиції закріпився термін «*cognitive verbs*». На відміну від підходів, орієнтованих переважно на структурну семантику та текстове функціонування, зарубіжні дослідження часто охоплюють також граматичні, прагматичні та когнітивні аспекти. Когнітивні дієслова є важливим об'єктом у дослідженнях аспектуальності дієслів, а також у логіко-семантичних класифікаціях, де вони виражають модуси знання, незнання та оцінки.

У межах когнітивної лінгвістики значна увага приділяється процесам засвоєння когнітивної лексики. Дослідження онтогенезу мовлення свідчать, що такі дієслова, як абстрактні одиниці, з'являються у мовленні дітей відносно пізно - приблизно у віці трьох-чотирьох років, одночасно з формуванням складніших синтаксичних структур (наприклад, *to know, to think, to believe, to guess*). Водночас вони належать до найуживаніших у сучасній англійській мові [5, с. 717].

Рівень опанування когнітивної лексики залежить також від соціальних чинників і рівня освіти мовців, особливо у сфері науково-технічної термінології. Складніші дієслова (наприклад, *to interpolate, to extrapolate*) засвоюються на пізніших етапах навчання. У науковому дискурсі когнітивні дієслова характеризуються високою частотністю вживання. Важливість когнітивної лексики підкреслюється і в освітніх

дослідженнях, де розробляються спеціальні класифікації когнітивних дієслів для навчальних цілей. У когнітивній семантиці окремі дієслова, зокрема *to know* і *to think*, розглядаються як універсальні ментальні одиниці, притаманні всім мовам світу [4, с. 289].

Отже, до складу лексико-семантичного поля «мисленнєва діяльність» входять мовні одиниці, що позначають процеси розумової діяльності людини, зокрема сприйняття та осмислення інформації, її опрацювання, формулювання висновків і їх подальше пояснення. Дослідження когнітивної лексики мають тривалу історію та розвиваються в межах різних наукових підходів.

Список використаних джерел:

1. Biber D. *University Language: a Corpus-based Study of Spoken and Written Registers*. Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Co, 2006. P. 261-263.
2. Reinmerink A. The Use of Verbs in Research Articles: Corpus Analysis for Scientific Writing and Translation. *New Voices in Translation Studies*. 2006. № 2. P. 10-24.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : ВІД Академія, 2001. С. 368-370.
4. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник для студентів філологічних спеціальностей вузів. Київ : ВІД Академія, 2010. С. 288-290.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 716-718.